

Stanisław Korenik

Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu

WROCŁAW JAKO MIEJSCE INTENSYFIKACJI DZIAŁALNOŚCI SPOŁECZNO-EKONOMICZNEJ

Wrocław jako ośrodek centralny Dolnego Śląska ukształtował się samorzutnie na przestrzeni dziejów w rezultacie różnorodnych procesów społecznych, gospodarczych cywilizacyjnych, kulturowych oraz politycznych. Wpływ na koncentrację tych różnorodnych zjawisk na terenie obecnego miasta odegrały zarówno czynniki naturalne lokalizacji miast, jak: klimat, ukształtowanie fizjograficzne, stosunki wodne, oraz czynniki pozanaturalne, jak: rynki zbytu, występowanie ośrodka administracyjnego, kulturowego, naukowego i religijnego czy też położenie na przecięciu szlaków komunikacyjnych. Wraz ze wzrostem znaczenia miasta rozszerzało się jego oddziaływanie na strukturę społeczno-ekonomiczną regionu. Obecnie można wskazać na kształtowanie się wrocławskiego obszaru metropolitalnego jako wielofunkcyjnej jednostki przestrzennej, której zasięg oddziaływania znacznie wykraczał poza granicę Dolnego Śląska i zaznacza się praktycznie na obszarze całego kraju, jak i przygranicznych obszarach krajów sąsiednich (Czechy i Niemcy). Wspomniany obszar metropolitalny jako umowna (subiektywna) jednostka urbanistyczno-przestrzenna położona jest w centralnej części Niziny Śląskiej na obszarze Równiny Wrocławskiej, Równiny Grotkowskiej, Wysoczyzny Średzkiej i Wzgórz Trzebnickich w dolinach rzek Oławy, Widawy, Ślęzy, Strzegomki i Bystrzycy – dopływy Odry. Rzeka Odra w aglomeracji stanowi oś wyznaczającą kierunek rozwoju metropolii; stanowi także element spinający obszar tego układu w całość.

Charakteryzując zmiany występujące pod koniec XX w., a zachodzące w strukturze przestrzennej miasta, można posłużyć się zmianami, jakie wystąpiły w strukturze pracujących ogółem oraz poszczególnych sekcji gospodarczych (tab. 1).

Największy spadek liczby osób pracujących w ciągu 7 lat odnotowano w przemyśle, natomiast wzrost w analizowanym okresie liczby osób pracujących odnotowano w: handlu i usługach, hotelarstwie i restauracjach, pośrednictwie finanso-

wym, administracji publicznej i obronie narodowej (w tej dziedzinie życia zarejestrowano największy przyrost zatrudnienia) oraz obsłudze nieruchomości i firm. Świadczy to niewątpliwie o tym, że w gospodarce miasta nastąpiły istotne zmiany, które w sposób bezpośredni przybliżają miasto do nowoczesnego ośrodka metropolitalnego i ugruntowały jego rolę w regionie jako centrum życia społeczno-gospodarczego i administracyjnego regionu.

Tabela 1. Zmiany występujące w strukturze pracujących we Wrocławiu w latach 1995-2002 [%]

Działy gospodarki	1995	1998	1999	2000	2001	2002
Przemysł	27,6	24,3	22,6	21,4	20,4	20,4
Budownictwo	9,2	9,5	9,9	8,9	7,7	6,2
Handel i naprawy	11,1	12,6	12,6	12,0	12,8	12,7
Hotelarstwo i restauracje	1,7	1,9	1,7	2,0	2,3	
Transport, gospodarka magazynowa i łączność	8,4	7,9	7,8	8,4	7,7	7,7
Pośrednictwo finansowe	3,9	4,8	6,1	4,7	4,9	
Obsługa nieruchomości i firm	6,6	8,4	9,4	10,7	11,6	12,0
Administracja publiczna i obrona narodowa	3,2	3,9	4,2	5,5	6,0	
Edukacja	12,2	11,8	11,7	12,9	12,9	13,1

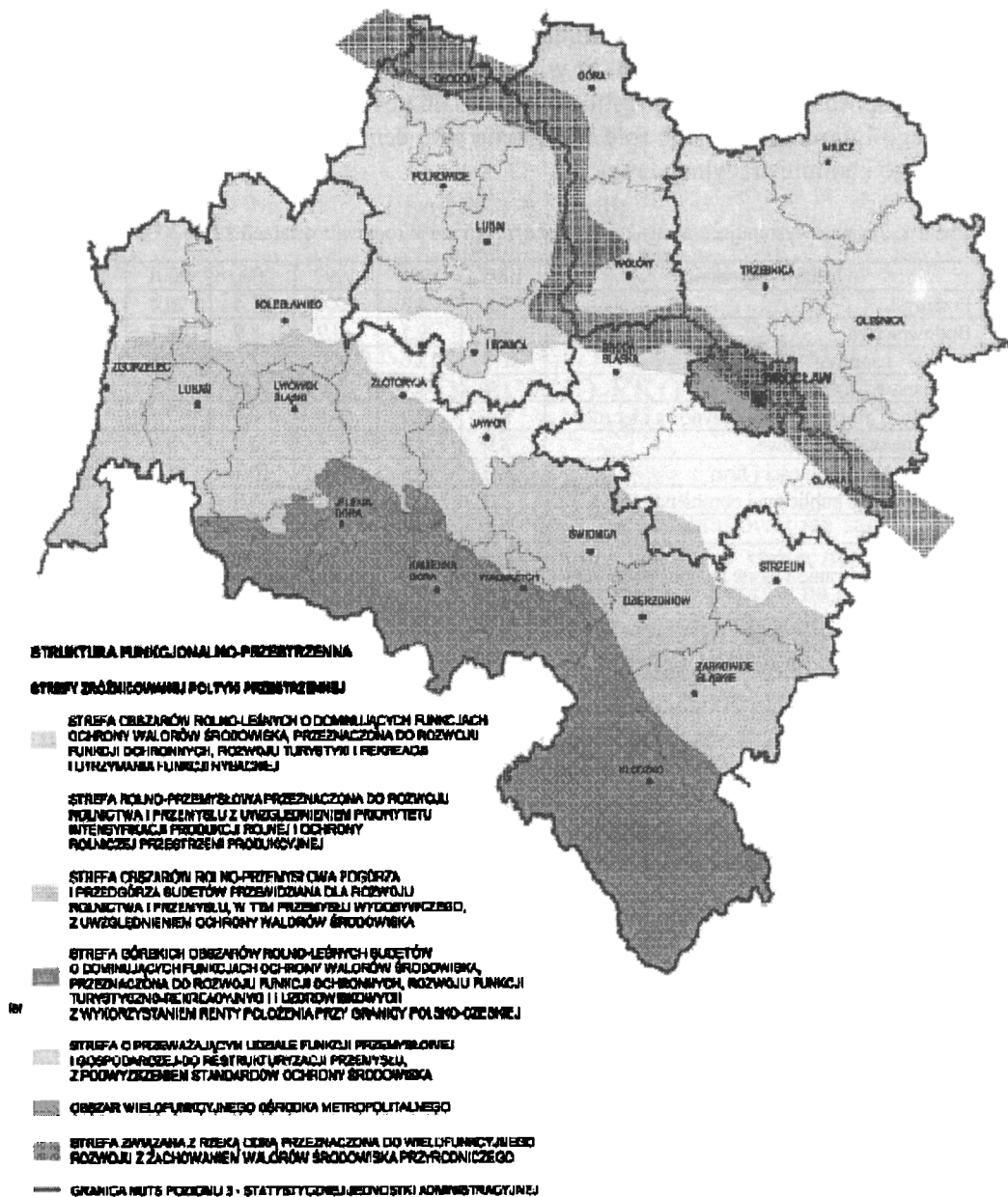
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

Należy mieć więc nadzieję, iż Wrocław już niedługo będzie wypełniał w optymalnym zakresie rolę bieguna wzrostu, charakteryzując się przy tym następującymi cechami [Jałowiecki 2002, s. 42]:

- dyrekcyjnością, oznaczającą zgromadzenie zdolności i możliwości rozwoju funkcji strategicznych i decyzyjnych na najwyższym poziomie w wypadku zarówno przedsiębiorstw, jak i innych instytucji;
- globalnością, czyli osiągnięciem pewnej masy krytycznej w zakresie kompetencji i usług, pozwalającą na względną samowystarczalność, tj. niekorzystnie z pomocy lepiej wyposażonych ośrodków;
- adaptacyjnością, rozumianą jako wpasowanie się w międzynarodowe miejskie systemy ekonomiczne i społeczne ułatwiające funkcje produkcyjne.

Czy rzeczywiście Wrocław dołączy do europejskich metropolii i czy tym samym stanie się biegunem wzrostu polskiej gospodarki – należy stwierdzić, że jest to kwestia w obecnym czasie nie do końca rozstrzygnięta. Jedyne co jest pewne, to to, że ma on taką szansę.

Dokonując społeczno-ekonomicznej analizy przestrzeni Dolnego Śląska, zauważa się, iż obszarem intensywnego wzrostu gospodarczego tego regionu jest przede wszystkim aglomeracja wrocławska (zwłaszcza gminy: Wrocław, Kobierzyce, Święta Katarzyna, Kąty Wrocławskie, Czernica, Długoleka, Oborniki Śląskie); na utworzonych nowych obszarach aktywności gospodarczej – Oława. Można także zauważyć, iż kierunek ekspansji przestrzennej obszarom najdynamiczniej się rozwijającym wyznacza rzeka Odra (rys. 1).

Rys. 1. Pasma aktywności gospodarczej na Dolnym Śląsku z uwzględnieniem subregionów

Źródło: „Plan zagospodarowania przestrzennego Dolnego Śląska”, Wrocławskie Biuro Urbanistyczne, Wrocław 2004.

Charakteryzując w sposób zwięzły aglomerację wrocławską, należy stwierdzić, że w 2001 r. jej obszar zamieszkiwało 1 083 443 mieszkańców. Wrocław jako ośrodek centralny obszaru metropolitalnego zajmuje powierzchnię 263 km². Cechuje się ona wysokim stopniem urbanizacji i uprzemysłowienia, choć różnice wewnętrzne są wyraźne: przemysł koncentruje się we Wrocławiu i w większych miastach. Reprezentowane są prawie wszystkie gałęzie przemysłu, w tym zwłaszcza przemysł: metalowy, maszynowy, środków transportu, elektrotechniczny, chemiczny, elektroniczny, tekstylny i spożywczy. W samej aglomeracji wrocławskiej można wyróżnić uformowane określone pasma osadnictwa, które w kształcie kręgów zlokalizowane są z jednej strony dookoła miasta Wrocławia, z drugiej – mają ujęcie pasmowe wyznaczone przez rzekę Odrę. Jednocześnie należy także uwzględnić lokalne ośrodki, do których należy zaliczyć zwłaszcza następujące miasta: Oławę, Oleśnicę, Trzebnicę Wołów, Środę Śląską, Kąty Wrocławskie i Sobótkę. Wszystkie te miejscowości wyznaczają krąg zewnętrzny aglomeracji. Na bazie tych ośrodków osadniczych kształtowany jest związek między funkcjami lokalnymi spełnianymi przez nie na danym obszarze a funkcjami aglomeracji i ośrodka centralnego – Wrocławia. W układzie tym dominuje oczywiście miasto Wrocław, które skupia ponad 60% wszystkich mieszkańców aglomeracji. W latach dziewięćdziesiątych zaszły zmiany w strukturze pracujących w wybranych sekcjach na terenie aglomeracji. Do głównych tendencji należy zaliczyć spadek w centrum udziału pracujących w działalności produkcyjnej oraz wzrost udziału pracujących w handlu i usługach. W gminach okalających miasto Wrocław wzrósł natomiast udział pracujących w działalności produkcyjnej oraz utrzymuje się wysoki udział zatrudnionych w handlu i usługach. W gminach oddalonych od centrum zmalał udział pracujących w działalności produkcyjnej. Zmiany te niewątpliwie świadczą o tworzeniu się określonej struktury przestrzennej o charakterze ekonomicznym. W strukturze tej obszary, takie jak centrum i otaczające je jednostki przestrzenne, wytworzyły swoje profile społeczno-gospodarcze, odległe peryferia natomiast znajdują się jeszcze przed tym procesem. Na podstawie tych relacji należy stwierdzić, że między centrum a obszarami je otaczającymi ukształtował się efekt synergii. Pozostałe zaś jednostki przestrzenne położone na peryferiach tego układu nadal podlegają procesowi konkurencji w stosunku do centrum, co odbija się niekorzystnie na ich sytuacji.

Powszechnie uważa się, iż aglomeracjom miejskim wyznacza się główne funkcje w stymulowaniu rozwoju regionalnego. Także aglomeracji wrocławskiej przypisuje się znaczącą rolę w tym zakresie. Wrocław jest największym miastem, usytuowanym w centralnej części obszaru położonego między aglomeracjami Berlina, Lipska, Drezna, Pragi, Górnego Śląska i Poznania. To strategicznie ważne położenie, a także bezpośrednie otoczenie centralnego obszaru aglomeracji, jej rozwinięta

struktura morfologiczna oraz silne środowisko naukowe i edukacyjne¹, tworzące oparcie dla rozwoju gospodarki, uzasadniają, jak wskazuje B. Winiarski, wyznaczenie aglomeracji wrocławskiej do pełnienia funkcji znaczącego ogniwa w systemie metropolii równowagi w Europie Środkowej i stwarzają wyjątkowe szanse rozwoju [Winiarski 2002, s. 84]. Wrocław wkroczył bowiem w XXI w. jako najsilniejszy ośrodek życia gospodarczego oraz naukowego i kulturalnego południowo-zachodniej Polski. Zjawisko globalizacji, a także proces integracji europejskiej przestrzeni gospodarczo-społecznej są nowym jakościowo wyzwaniem dla śląskiej metropolii. Wrocław jest ośrodkiem integrującym społeczność regionu. Jednak należy także podkreślić, że nie do końca pełni on taką rolę w regionie, jaka wynikałaby z jego potencjału. Ponadto, dzięki zachodzącym na jego obszarze tendencjom (m.in. w sferze rozwoju lokalnego transferu technologii, wzrostowi znaczenia sektora prywatnego, w tym liczby przedsiębiorstw o charakterze usługowo-produkcyjnym; na terenie Wrocławia zlokalizowano Południowo-Zachodnie Pasma Aktywności Gospodarczej, w którego skład wchodzi m.in. Wrocławski Park Technologiczny², Dolnośląskie Centrum Hurtu Rolno-Spożywczego oraz Wrocławskie Zintegrowane Centrum Logistyczne) następuje obecnie proces tworzenia się nowoczesnej aglomeracji, która będzie w coraz większym stopniu oddziaływać na rozwój regionu.

Jednocześnie uważa się, iż obecna pozycja miasta nie gwarantuje wcale sukcesu w przyszłości. Tylko niektóre atuty Wrocławia mają charakter trwały. Zaliczyć można do nich położenie geograficzne i w znacznie mniejszym stopniu potencjał demograficzny, wysoko wykwalifikowaną siłę roboczą oraz mobilność społeczną mieszkańców miasta. Poważne zagrożenia dla pozycji Wrocławia w przyszłości stanowi regres ekonomiczny znacznych obszarów Dolnego Śląska, a zwłaszcza Przedgórze Sudeckie – naturalnego zaplecza metropolii. Szanse na rozwój miasta osłabia także brak perspektyw na szybką poprawę połączeń komunikacyjnych z Warszawą.

Ponadto w wyniku studiów prowadzonych w latach 2000-2001 nad problemami rozwoju i integracji przestrzennej aglomeracji wrocławskiej stwierdzono, iż niepokojącymi zjawiskami występującymi na obszarze aglomeracji są także m.in.:

- zahamowanie w ostatnich latach wzrostu liczby ludności Wrocławia (ujemne saldo ruchu naturalnego ludności miasta nie pokrywa jej dopływ z zewnątrz) i starzenie się jej struktury;
- wzrost bezrobocia na obszarze aglomeracji;

---

¹ Wrocław jest uznanym w kraju ośrodkiem naukowo-dydaktycznym. Programy dydaktyczne i badawcze realizowane są przez ponad 5585 pracowników naukowo-dydaktycznych. To stanowi o wielkości potencjału intelektualnego skoncentrowanego w centrum metropolitalnym. Por. [Broszkiewicz 2002, s. 78].

² Wrocławski Park Technologiczny ma stworzyć warunki do wykorzystania naukowego i przemysłowego potencjału Wrocławia. Został zaprojektowany dla przedsiębiorstw bazujących na zaawansowanych technologiach, dla laboratoriów oraz ośrodków naukowych i badawczo-rozwojowych.

- osłabienie dynamiki wzrostu wytwarzanego we Wrocławiu produktu krajowego brutto (w 1999 r. miasto wytwarzało 33,2% PKB regionu, a w 2002 r. 32,4%);
- niskie rozmiary inwestycji z zakresu budownictwa mieszkaniowego.

Przewyciężenie wymienionych barier rozwojowych jest warunkiem koniecznym, aby aglomeracja wrocławska mogła dynamicznie rozwijać się w przyszłości, a także spełniać funkcje ogniwa systemu metropolii równowagi w Europie Środkowej.

W koncepcji planu zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego określono zasięg wrocławskiego obszaru metropolitalnego wielofunkcyjnego rozwoju jako „obejmujący miasto centralne Wrocław oraz obszar bezpośredniego sąsiedztwa Wrocławia silnie z nim powiązany funkcjonalnie, charakteryzujący się wysokim poziomem jednorodności procesów ekonomicznych i urbanizacyjnych” [<http://www.wbu.wroc.pl/skrot/skrot.2.htm>].

Warto również zauważyć, iż aglomeracja wrocławska w stosunku do obszaru swojego wpływu pełni rolę centrum obsługi w następujących sferach:

- administracyjnej (siedziba władz wojewódzkich rządowych i samorządowych, powiatowych. Władze te mają uprawnienia kreujące, regulacyjne, koordynujące i monitorujące sytuację w zakresie rozwoju społeczno-gospodarczego i przestrzennego oraz w zakresie różnych programów i projektów dotyczących stymulacji rozwoju, a także pozyskiwania środków finansowych na realizację tychże programów i projektów);
- badań naukowych i szkolnictwa wyższego (wyższe uczelnie, instytuty naukowo-badawcze, ośrodki informacji naukowej i technicznej, biblioteki);
- szkolnictwa szczebla średniego (licea, technika);
- kultury (opera, teatry, kina, filharmonia, muzea, koncerty, wystawy);
- informacji (prasa, TV, radio, księgarnie specjalistyczne);
- zatrudnienia (codzienne dojazdy do pracy);
- usług medycznych (szpitale, poradnie);
- usług handlowych (giełdy samochodowe, rolne, hipermarkety);
- promocji i pomocy jednostek „otoczenia rynkowego” dla podmiotów gospodarczych, np. Wrocławska Agencja Rozwoju Regionalnego, Fundacja Rozwoju Przedsiębiorczości, Centrum Transferu Technologii;
- węzła komunikacyjnego w ruchu krajowym.

Ogół zrealizowanych i prognozowanych zmian zachodzących na omawianym obszarze pozwala twierdzić, iż Wrocław jest miastem o dynamicznie dokonujących się przeobrażeniach w strukturze przestrzennej. Przekształcenia te są widoczne we wszystkich strefach miasta, od centrum po peryferie, i dotyczą różnych form zainwestowania miejskiego: zabudowy mieszkaniowej, usług, terenów przemysłowych, zieleni miejskiej, a także terenów użytkowanych rolniczo. Niestety, produktem ubocznym tych przeobrażeń jest pogłębianie się stratyfikacji społecznej i funkcjonalnej przestrzeni miejskiej [Miszewska 2002, s. 310]. Niemniej jednak atutem te-

go miasta jest usytuowanie na skrzyżowaniu ważnych szlaków komunikacyjnych, w pasie aktywności sprzyjającej integracji europejskiej z najbliższymi konkurentami w Poznaniu, Krakowie, Pradze i Dreźnie.

Należy także zaznaczyć, iż analiza struktury społeczno-gospodarczej poszczególnych stref wrocławskiego obszaru metropolitalnego umożliwi sformułowanie tezy, iż obecny układ stanu przestrzennego zróżnicowania poziomu koncentracji obserwowanych struktur jest rezultatem wieloletnich procesów kumulowania się efektów aglomeracyjnych i procesów deglomeracji.

Wspomniane procesy mają dwojaką formę. Pierwszą z nich są procesy integracji przestrzenno-funkcjonalnej między sąsiadującymi obszarami metropolitalnymi – prowadzące do zlewania się tych jednostek przestrzennych. Drugą – narastanie współzależności i powiązań funkcjonalnych między ośrodkami, które doprowadzają do integracji funkcjonalnej przez występowanie wielu sprzężeń zwrotnych.

Szczegółowej analizie zmian zachodzących w strukturze miasta Wrocławia na tle regionu dokonano poniżej. W tym prostym zestawieniu posłużono się elementami analizy zmian udziału oraz analizą wskaźnika lokalizacji.

Na podstawie analizy zmian udziału w strukturze pracujących w latach 1999-2002 zauważa się, że we Wrocławiu w stosunku do regionu było większe tempo spadku zatrudnienia w przemyśle w latach 1999-2000 o 0,5% oraz w latach 2000-2001 o 0,9%, w latach 2001-2002 natomiast zatrudnienie zarówno w mieście, jak i w regionie nie uległo zmianie. W sekcji pośrednictwo finansowe na przełomie lat 1999/2000 nastąpiło gwałtowne załamanie (zarówno w regionie, jak i w mieście), jednak w latach następnych we Wrocławiu wystąpiła tendencja wzrostowa, a w regionie stagnacja. Sekcje, które w mieście wykazały wyraźnie większe tempo wzrostu, to: obsługa nieruchomości, hotelarstwo i restauracje, administracja publiczna oraz edukacja. Takie relacje świadczą o wzmocnieniu pozycji Wrocławia w regionie. Potwierdzają to także wyniki uzyskane w wyniku zastosowania wskaźnika lokalizacji³. Zostało on wykorzystany do określenia koncentracji wybranych sekcji we Wrocławiu w odniesieniu do całego regionu. Według wyliczeń dla 2001 r. wskaźnik ten w wypadku handlu i napraw (1,5) oraz w edukacji (1,2) przekroczył poziom 1,15, co oznacza, że udział w zatrudnieniu w tych sekcjach jest większy we Wrocławiu niż w regionie, świadczyć to może również o dominacji miasta i świadczeniu na rzecz regionu efektów tych sekcji.

Dokonując podsumowania rozważań, można stwierdzić, że pozycja Wrocławia zarówno w gospodarce regionu, jak i w całej gospodarce narodowej jest ugruntowana i stale wzrastająca. Można więc oczekiwać, że miasto to w przyszłości w dalszym ciągu będzie silnie oddziaływać na procesy społeczno-gospodarcze w różnych przekrojach przestrzennych.

³ Wskaźnik lokalizacji (*location quotient*) = lokalne zatrudnienie w danej sekcji/lokalne zatrudnienie ogółem/regionalne zatrudnienie w danej sekcji/zatrudnienie ogółem regionu.

Literatura

1. Broszkiewicz R., *Znaczenie aglomeracji wrocławskiej w rozwoju Dolnego Śląska*, [w:] *Rola aglomeracji miejskiej w rozwoju regionu*, red. K. Szólek, „Biblioteka Regionalistyki” nr 2, AE, Wrocław 2002.
2. Jałowiecki B., *Zarządzanie rozwojem aglomeracji miejskich*, Wyd. Wyższej Szkoły Finansów i Zarządzania w Białymstoku, Białystok 2002.
3. Miszewska B., *Zmiany struktury przestrzennej miast w warunkach gospodarki rynkowej na przykładzie Wrocławia*, [w:] *Przemiany bazy ekonomicznej i struktury przestrzennej miast*, red. J. Słodczyk, Wyd. Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2002.
4. Winiarski B., *Agglomeracja wrocławska jako ogniwo systemu „metropolii równowagi” w Europie Środkowej*, [w:] *Agglomeracja miejska i jej znaczenie dla konkurencyjności miast i regionów*, red. K. Szólek, „Biblioteka Regionalistyki” nr 2, AE, Wrocław 2002.
5. Źródło internetowe: <http://www.wbu.wroc.pl/skrot/skrot.2.htm>, s. 10 z 28.

WROCLAW POSITION AS A PLACE OF SOCIOECONOMIC ACTIVITY INTENSIFICATION

Summary

Wrocław as a big city has large economic potential. It is the reason why that its role is increasing, both in the region and also in international scale. However, in order to keep this positive phenomenon in the city economy, the activities of local and regional authorities are necessary.